

Az egészséges környezethez való jog anyagi jogi és eljárásjogi kérdései az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában

SZABÓ MARCEL¹

Az Alkotmánybíróság a 28/1994. (V. 20.) AB határozatában fektette le az egészséges környezethez való jog egyik legfontosabb elvét, a visszalépés tilalmát. A 16/2015. (VI. 5.) AB határozat megállapítása szerint az Alaptörvény a korábbi Alkotmány környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét továbbfejlesztette. Jelen tanulmány keretei között azt vizsgálom, hogyan alakult át az Alkotmánybíróság egészséges környezethez való joggal kapcsolatos gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése óta eltelt tíz évben. A tanulmány elsőként eljárásjogi szempontból értékeli az alkotmányjogi panasz eljárásokban az egészséges környezethez való jog felhívhatóságát, figyelemmel az indítványozókkal szemben támasztott követelményekre. Az írás ezt követően az egészséges környezethez való jog egyes tartalmi elemei közül külön is vizsgálja a visszalépés tilalma, az elővigyázatosság elve és a szennyező fizet elve gyakorlati érvényesülését. Terjedelmi okokból az Alkotmánybíróság Alaptörvény P) cikk (1) bekezdésével kapcsolatos gyakorlatára az írás nem tér ki.

Kulcsszavak: egészséges környezethez való jog, Alkotmánybíróság, visszalépés tilalma, elővigyázatosság elve, szennyező fizet elve, alkotmányjogi panasz

Procedural and Substantial Aspects of the Right to a Healthy Environment in the Recent Case Law of the Constitutional Court of Hungary

Decision No. 28/1994 (V. 20.) AB of the Constitutional Court of Hungary laid down one of the most important principles of the right to a healthy environment in the case law of the Constitutional Court, the so-called principle of non-derogation (also known as the prohibition of retrogression). As the Constitutional Court of Hungary stated in its Decision No. 16/2015 (VI. 5.) AB, the Fundamental Law of Hungary reinforced the environmental values and approaches of the former Constitution. In this article, I examine the development of the Constitutional Court's recent case law on the right to

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar; alkotmánybíró, e-mail: szabo.marcel@jak.ppke.hu

a healthy environment since the adoption of the Fundamental Law of Hungary. First, the paper examines relevant procedural aspects of referring to the right to a healthy environment in constitutional complaint procedures. Then, the study introduces and evaluates the recent case law of the Constitutional Court concerning the principle of non-derogation, the precautionary principle and the polluter pays principle. For reasons of space, the practice of the Constitutional Court in relation to Article P) (1) of the Fundamental Law of Hungary is not analysed.

Keywords: right to a healthy environment, Constitutional Court, non-derogation principle, precautionary principle, polluter pay principle, constitutional complaint

1. Bevezető gondolatok

Az Alkotmánybíróság egészséges környezethez való joghoz való viszonyulásának közismert sarokpontja a visszalépés tilalmának elvét mint az egészséges környezethez való jog talán legismertebb hazai „hívószavát” elsőként rögzítő 28/1994. (V. 20.) AB határozat.² Kevésbé ismert tény ugyanakkor, hogy az Alkotmánybíróság már 1990-ben, működésének kezdeti időszakában lehetőséget kapott (volna) arra, hogy kibontsa az egészséges környezethez való jog alkotmányos tartalmát. A 996/G/1990. AB határozatban azonban az Alkotmánybíróság a Miniszterelnök és az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága indítványát konkrét, az értelmezésre okot adó alkotmányossági probléma hiányában elutasította.³ A határozathoz közös különvéleményt csatoló Ádám Antal és Zlinszky János alkotmánybírók ugyanakkor már ekkor megfogalmazták az egészséges környezethez való jog alkotmányjogi sajátosságainak főbb sarokpontjait, amelyek utóbb számos elemükben visszaköszöntek az Alkotmánybíróság gyakorlatában.⁴ Napjainkban is számos tanulmány ebből a határozatból kiindulva „bontja ki” az Alaptörvény egészséges környezethez való jogot rögzítő XXI. cikkének elvi tartalmát, annak ellenére, hogy az Alaptörvény Negyedik Módosítása elvi éllel szögezte le: „Az Alaptörvény ha-

2 A határozat elemzését lásd például: Kecskés Gábor: 28/1994. (V. 20.) AB határozat – védett természeti területek. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020.* I. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 293–306.

3 996/G/1990. AB határozat, ABH 1993, 533, 538.

4 Az Alaptörvény hatálybalépése előtti időszakra vonatkozóan lásd például: Bándi Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1. (2013), 1. 81. Kifejezetten az egészséges környezethez való jog alkotmányos tartalmát vizsgálja: Fodor László: *Környezetvédelem az Alkotmányban.* Budapest, Gondolat, 2006.

tálybalépése előtt meghozott alkotmánybíróági határozatok hatályukat veszítik.”⁵ Maga az Alkotmánybíróság is számos alkalommal tért vissza a „kályhához” a 2012 utáni gyakorlatában: az Alkotmánybíróság keresője szerint összesen 19, 2012 után meghozatalra került határozat vagy végzés tartalmaz rövidebb-hosszabb utalást a 28/1994. (V. 20.) AB határozatra.⁶ Az Alaptörvény hatálybalépését követően született érdemi döntések közül a 3068/2013. (III. 14.) AB határozat fektette le elsőként az Alkotmánybíróság Alaptörvény hatálybalépését követően irányadó gyakorlatát: „Az Alaptörvény szövege az egészséges környezethez való jog tekintetében megegyezik az Alkotmány szövegével, ezért az egészséges környezethez való jog értelmezése során az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban tett megállapítások is irányadónak tekinthetők.”⁷ Jelen tanulmány keretei között az Alkotmánybíróság egészséges környezethez való joggal kapcsolatos újabb gyakorlatát vizsgálom.⁸ A tanulmány terjedelmi okokból az Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdésével sok vonatkozásban természetes egységet alkotó, ám eltérő megközelítésű (és egyebek között alkotmányjogi panasz keretében fel sem hívható) P) cikk (1) bekezdésével kapcsolatos alkotmánybíróági gyakorlatra nem tér ki.

2. Kinek van joga az egészséges környezethez (való jogra hivatkozni)?

Az Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdése értelmében Magyarország elismeri „mindenki” jogát az egészséges környezethez. Ez a megfogalmazás ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az egészséges környezethez való jog sérelmére alapvetően bárki bármikor hivatkozhat. Az Alaptörvény XXI. cikkének Alkotmánybíróság előtti felhívhatósága nagymértékben függ attól, hogy az Alkotmánybíróság mely eljárásáról van szó adott esetben. Azokban az eljárásokban, ahol az indítványozók az Alaptörvény bármely rendelkezését felhívhatják,⁹ az egészséges környezethez való jog állított sérelmére való hivatkozás lehetősége lényegében azonos az Alaptörvény más rendelkezéseire történő hivatkozással. Az Alkotmánybíróságnak jelen tanulmány kéziratának 2022. június eleji lezárásáig összesen 57 olyan döntése (határozata vagy végzése) van, amelyekben az Alaptörvény XXI. cikke kifejezetten szerepel. E döntéseknek az egyharmada (19 döntés) határozat, amelyek közül négy a köztársasági elnök által kezdeményezett

5 Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezések, 5.

6 E döntések közül külön is kiemelendő a 3068/2013. (III. 14.) AB határozat, a 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, a 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, a 28/2017. (X. 25.) AB határozat, a 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, a 17/2018. (X. 10.) AB határozat és a 4/2019. (III. 7.) AB határozat.

7 3068/2013. (III. 14.) AB határozat, Indokolás [46].

8 Jelen tanulmány egyes megállapításai csak annyiban tekinthetők az Alkotmánybíróság hivatalos álláspontjának, amennyiben azok valamely határozat többségi megállapításaiból vett szó szerinti idézetek.

9 Különösen az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 23. § (1) bekezdése szerinti előzetes normakontroll, 24. § (1) bekezdése szerinti utólagos normakontroll, 25. § (1) bekezdése szerinti bírói kezdeményezés tartozik ebbe a körbe.

előzetes normakontroll,¹⁰ hat utólagos normakontroll,¹¹ kettő pedig az Abtv. 25. §-a szerinti bírói kezdeményezés alapján született.¹² Az egészséges környezethez való jog sérelmét állító bírói kezdeményezések száma különösen annak fényében kirívóan alacsony, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépését követően mind ez ideig közel 425 bírói kezdeményezés ügyében hozott már döntést. Figyelemmel arra, hogy a vonatkozó eljárási törvények és az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint is a bíróságnak legkésőbb az ítéletében számot kell adnia arról, hogy a fél Alkotmánybíróság eljárásának kezdeményezésére vonatkozó indítványát miért utasította el,¹³ joggal feltételezhető, hogy maguk a peres felek sem tesznek arra indítványt túlzottan magas számban, hogy az eljáró bíróság az egészséges környezethez való jog sérelmére hivatkozással forduljon az Alkotmánybírósághoz.

Amíg azonban az előzetes és utólagos normakontroll, illetőleg bírói kezdeményezés eljárásokban az egészséges környezethez való jogra történő hivatkozásnak lényegében nincs eljárási korlátja,¹⁴ addig az alkotmányjogi panasz eljárások esetében már két érdemi szűrőfeltétel is érvényesül: egyfelől az indítványozónak minden esetben igazolnia kell az indítványozói jogosultságát és érintettségét, másfelől pedig azt, hogy a támadott jogszabályi rendelkezés vagy bírói döntés kifejezetten az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sértette.¹⁵

2.1. Az érintettség követelménye az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti eljárásokban

Az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen panasz eljárásokban (azaz amikor az alaptörvény-ellenes jogszabályi rendelkezés alkalmazása vagy hatályosulása foly-

-
- 10 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, 5/2021. (II. 9.) AB határozat, 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat. A műemléki épületben lévő lakásokra vonatkozó vételi joggal kapcsolatos 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat esetében ráadásul nem a köztársasági elnök hívta fel az Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdését, hanem az Alkotmánybíróság vette azt alapul a P) cikk (1) bekezdése értelmezéséhez.
- 11 Az alapvető jogok biztosa kezdeményezésére született meg a 44/2012. (XII. 20.) AB határozat, a 3068/2013. (III. 14.) AB határozat, a 3114/2016. (VI. 10.) AB határozat és a 14/2020. (VII. 6.) AB határozat. Az országgyűlési képviselők egynegyedének kezdeményezésére született meg a 28/2017. (X. 25.) AB határozat és a 4/2019. (III. 7.) AB határozat.
- 12 A 17/2018. (X. 10.) AB határozat és a 3071/2019. (IV. 10.) AB határozat, amelyek közül azonban valójában csak az előbbi (a Hungaroring zajterhelésével kapcsolatos) határozat esetében hivatkozott az indítványozó bíró a XXI. cikk sérelmére. A 3071/2019. (IV. 10.) AB határozat alapját képező indítvány a XIII. cikk (1) bekezdése szerinti tulajdonhoz való jog sérelmét állította, az Alkotmánybíróság pedig ezen indítványi elem elbírálásához hívta fel az egészséges környezethez való jog szabályait is.
- 13 Lásd a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 131. § (4) bekezdését.
- 14 A pontosság kedvéért érdemes megjegyezni, hogy az Abtv. 25. § (1) bekezdése alapján a bíró csak az előtte folyamatban lévő egyedi ügyben alkalmazandó jogszabályi rendelkezés alkotmányossági vizsgálatának indítványozására jogosult.
- 15 Ahogyan azt a tanulmány bevezetőjében már említettük, az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése az alkotmányjogi panaszok elbírálása szempontjából nem tartalmaz Alaptörvényben biztosított jogot. Lásd például: 3197/2022. (IV. 29.) AB határozat, Indokolás [16].

tán közvetlenül, bírói döntés nélkül következik be a jogsérelem, és nincs annak orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás) az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az indítványozó érintettségének személyesnek, közvetlennek és aktuálisnak kell lennie.¹⁶ A személyes érintettség követelménye azt jelenti, hogy a támadott jogszabályi rendelkezésnek az indítványozó saját alapjogát kell sértenie; a közvetlen érintettség követelménye értelmében a jogszabályi rendelkezés közvetlenül, bármilyen hatósági vagy bírósági eljárás nélkül kell, hogy sértse az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát; az aktuális érintettség követelménye értelmében pedig a sérelemnek az alkotmányjogi panasz benyújtásakor fenn kell állnia.¹⁷ Az Alkotmánybíróság eljárásában mind ez ideig kilenc alkalommal hívták fel az Alaptörvény XXI. cikkét az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen panaszeljárásokban, legalábbis mérsékelt sikerrel: e kilenc alkotmányjogi panaszból nyolcat az Alkotmánybíróság visszautasított, és a kilencedik panaszt sem az egészséges környezethez való jog sérelmével kapcsolatos indítványi elem alapján fogadta be.¹⁸

Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján nincs annak akadálya, hogy az egészséges környezethez való jog sérelmére egy „zöld”, kifejezetten a környezet és természet védelmével foglalkozó civil szervezet hivatkozzon, ha teljesíti a személyes, közvetlen és aktuális érintettség követelményét. Önmagában azonban a civil szervezet környezet- és természetvédelmi irányultságú tevékenységi körei még nem elegendők az érintettség megalapozására. Így például a 3328/2018. (X. 16.) AB végzésben az Alkotmánybíróság egy, az erdőtervezési eljárásra vonatkozó szabályozást támadó alkotmányjogi panaszban a WWF Magyarország Alapítvány személyes érintettségét nem fogadta el.¹⁹ Ennek indoka, hogy „[ö]nmagában azonban az a tény, hogy valamely jogi személy létesítő okiratában megjelölt tevékenységi köre kapcsolatba hozható a támadott jogszabályi rendelkezéssel, még nem elegendő a jogi személy személyes érintettségének igazolására. Elfogadható azonban az indítványozó személyes érintettsége akkor, ha azt igazolja, hogy a létesítő okiratában megjelölt tevékenységi körében eljárva valamely, a támadott jogszabály által szabályozott eljárásban vett részt.”²⁰ Az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatából pedig arra is találhatunk példát, hogy egy jogi személy sikerrel tudja igazolni az Abtv. 26. § (2) bekezdése által megkövetelt érintettség mindhárom

16 Lásd például: 3152/2022. (IV. 12.) AB határozat, Indokolás [24].

17 Lásd például: 3299/2021. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [19].

18 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat az elektronikus cigaretta használatára vonatkozó szabályokról. A határozat Indokolásának [13] bekezdése szerint „[a]z indítványozó által ebben a körben hivatkozott érvek az egészséges környezethez fűződő joggal nem állnak alkotmányjogi szempontból értékelhető összefüggésben, így a panaszt az Alkotmánybíróság ebben a vonatkozásában nem vizsgálta”.

19 A WWF Magyarország Alapítvány az alkotmányjogi panaszában a neve nyilvánosságához hozzájárult.

20 3328/2018. (X. 16.) AB végzés, Indokolás [8]. Más kérdés, hogy az eljárásban végül a Kerekerdő Alapítvány is az érintettség követelményén bukott el, ugyanis azt nem tudta igazolni, hogy a jogszabály hatálybalépésekor folyamatban lévő eljárásban is részt vett volna, így pedig az érintettsége bár személyes volt, nem minősült „aktuálisnak”.

aspektusát: a 3299/2021. (VII. 22.) AB végzésben az Alkotmánybíróság az Aligai Fürdőegyesület alkotmányjogi panaszával összefüggésben azt rögzítette, hogy

„[a]z indítványozó tevékenysége – csatolt alapszabálya szerint – a Balatonvilágos területén ingatlannal rendelkező és ingatlannal nem rendelkező üdülő személyek érdekképviselője (állampolgárságtól függetlenül) minden olyan kérdésben, amely a Balaton-part használatát, az üdülőtelep fejlesztését, sorsának alakítását, illetve kivételes környezeti adottságainak és körülményeinek javítását célozza. A Rendelet indítvánnyal érintett rendelkezései Balatonvilágos közigazgatási területén elhelyezkedő ingatlanoknak a Balaton part használatát is érintő építési beruházásaira vonatkoznak, ezért megállapítható, hogy az indítványozó érdekképviselői tevékenysége és a norma között szoros kapcsolat áll fenn.”²¹

Mindez pedig egyben azt is jelenti, hogy egy adott szűk település vagy régió vonatkozásában érdekképviselői tevékenységet folytató civil szervezet adott esetben az egészséges környezethez való jog sérelmére is hivatkozhat az Alkotmánybíróság előtt.

Ugyan a magánszemélyek esetében (szemben a jogi személyekkel) nyilvánvaló, hogy megilleti őket az egészséges környezethez való jog, addig a személyes, közvetlen és aktuális érintettség követelménye esetükben is komoly eljárásjogi akadályt képez az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti alkotmányjogi panasz eljárások esetében. Ugyancsak a balatonvilágosi ingatlanok ügyében, egy természetes személy indítványozó érintettségét az Alkotmánybíróság azért fogadta el, mert „[a]z indítványozó – csatolt okiratokkal igazoltan – Balatonvilágos területén ingatlannal rendelkező magánszemély. A Rendelet indítvánnyal érintett rendelkezései Balatonvilágos közigazgatási területén elhelyezkedő ingatlanoknak a Balaton-part használatát is érintő építési beruházásaira vonatkoznak, ezért megállapítható, hogy az indítványozó alapjogi pozíciója és a norma között szoros kapcsolat áll fenn.”²² Czine Ágnes alkotmánybíró a végzéshez fűzött párhuzamos indokolásában külön is kiemelte, hogy az indítványozó érintettsége „a jelen ügyben az egészséges környezethez való jog speciális védelmi jellege miatt volt megállapítható.”²³ Az Alkotmánybíróság idézett végzéséből meglátásom szerint annyi bizonyosan következik, hogy a természetes személy indítványozók érintettségének igazolására adott esetben akár az adott jogszabállyal érintett településen lakás is elegendő lehet, ha a kérdéses jogszabályi rendelkezés az adott településen élők jogi helyzetét érinti kifejezetten.

2.2. Az érintettség követelménye az Abtv. 26. § (1) bekezdése és 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz eljárásokban

Az alkotmányjogi panasz jogintézményének jellegéből következően a bírósági eljárást követően akár a bírói döntéssel (Abtv. 27. §-a), akár a bíróság által az egyedi ügyben al-

21 3299/2021. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [21].

22 3300/2021. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [19].

23 3300/2021. (VII. 22.) AB végzés, Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indokolása, [38].

kalmazott jogszabályi rendelkezéssel [Abtv. 26. § (1) bekezdése] szemben előterjesztett alkotmányjogi panaszok esetében is igazolnia kell az indítványozónak az érintettségét. Ennek igazolása ugyanakkor ezen alkotmányjogi panasz eljárásokban lényegesen könnyebb, mint az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen panaszok esetén, itt ugyanis objektív módon meghatározható az a *differentia specifica*, amely alapján az indítványozó helyzete minden más személy helyzetétől megkülönböztethető. Az Abtv. 27. § (2) bekezdése kifejezetten rögzíti, hogy jogállásától függetlenül érintettnek minősül az a személy vagy szervezet, aki (amely) a bíróság eljárásában fél volt; akire (amelyre) a döntés rendelkezést tartalmaz; vagy akinek (amelynek) jogára, kötelezettségére, magatartása jogszerűségére a bíróság döntése kiterjed.²⁴ Ennek megfelelően az alkotmányjogi panaszra okot adó ügyben félként (vagy akár beavatkozóként)²⁵ részt vevő természetes és jogi személyek érintettsége lényegében *ipso facto*, az eljárásban való részvétel tényénél fogva fennáll. Legalábbis kérdéses ugyanakkor, hogy sikerrel fordulhatna-e az Alkotmánybírósághoz olyan természetes vagy jogi személy, akinek jogára, kötelezettségére, magatartása jogszerűségére a bíróság döntése ugyan kiterjed, ám ő maga az alkotmányjogi panaszt megelőző bírósági eljárásban nem vett részt, hiszen mind az Abtv. 26. § (1) bekezdés *b*) pontja, mind pedig az Abtv. 27. § (1) bekezdés *b*) pontja a panaszosokkal szemben azt a követelményt is támasztja, hogy az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit kimerítse (vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva). Álláspontom szerint ilyen eset lényegében csak akkor képzelhető el, ha az indítványozónak valamely jogszabályi rendelkezés alapján az adott ügyben valójában perben kellene állnia, ám ez az indítványozó önhibáján kívüli okból marad el (például, mert egyáltalán nem értesül a folyamatban lévő eljárásról).²⁶

3. Az egészséges környezethez való jog egyes elemei az Alkotmánybíróság gyakorlatában

3.1. A visszalépés tilalma

Az Alkotmánybíróság egészséges környezethez való joggal kapcsolatos koncepciójának kiindulópontja a 28/1994. (V. 20.) AB határozatra visszavezethető visszalépés tilalmának elve (*non-derogation*). Figyelemmel arra, hogy az elv kimagasló szakirodalmi feldolgozottságú,²⁷ a jelen tanulmány keretei között erre csupán röviden utalok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatának alapulvételével.

²⁴ Abtv. 27. § (2) bekezdés.

²⁵ Lásd például: 16/2021. (V. 13.) AB határozat, Indokolás [20].

²⁶ Nem fogadta el az Alkotmánybíróság a perben nem álló indítványozó érintettségét például a 3172/2020. (V. 21.) AB végzésben, ahol az alkotmányjogi panasz indítványozója az alapügy felpereseként eljáró kiskorú gyermek édesapja volt, a perben a gyermeket pedig az édesanya képviselte.

²⁷ Csak a példa kedvéért: Fodor László: A visszalépés tilalmának értelmezése a környezetvédelmi szabályozás körében. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 6. (2006). 109–131.; Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare*,

A 28/1994. (V. 20.) AB határozat még a jogalkotással szembeni tartalmi követelményként fogalmazta meg a visszalépés tilalmának elvét (nem kis részben persze az Alkotmánybíróság akkori, alapvetően a jogszabályok alkotmányosságának vizsgálatát középpontba helyező hatásköreire tekintettel). A visszalépés tilalma mint szabályozási zsinórmérték azt jelenti, hogy „a környezethez való jog tárgyából és dogmatikai sajátosságából az következik, hogy a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét az állam nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alkotmányos jog vagy érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan”²⁸ Mindez tehát azt jelenti, hogy alkotmányjogi értelemben a környezet védelmi szintjében történő visszalépés az alapvető jogok korlátozásával azonosítható, és az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerinti szükségességi-arányossági teszt alapulvételével ítéltető meg.

A 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat a visszalépés tilalmának „hagyományos” értelmezését két vonatkozásban is kitágította. Egyfelől a határozat egyértelművé tette, hogy a visszalépés tilalma egyaránt vonatkozik a környezet és természet védelmére vonatkozó²⁹ anyagi jogi, eljárásjogi és szervezeti szabályozásra, hiszen ezek együttesen biztosíthatják csak az elv maradéktalan érvényesülését. „A visszalépés tilalma ekként akkor is sérülhet, ha az anyagi jogi szabályozás változatlansága mellett az anyagi jog érvényesítését biztosító szervezeti vagy eljárási szabályozás gyengül. Ugyancsak sérülhet a visszalépés tilalma akkor, ha a szabályozás tárgyának jogi helyzete változik meg a környezet védelme szempontjából kedvezőtlenül, adott esetben akár az anyagi jogi szabályozás változatlansága mellett.”³⁰ Másfelől, a határozat azt is egyértelművé tette, hogy a visszalépés tilalma nem csupán a jogalkotással szemben érvényesül, hanem „az egyedi ügyekben eljáró jogalkalmazóknak is tekintettel kell lenniük ezen, az Alaptörvényből fakadó elv érvényesülésére a jogszabályok alkalmazása során, ekként a környezet és természet védelmének jogszabályokkal garantált szintje egyedi hatósági döntéssel nem rontható le”³¹ A jogalkalmazónak a visszalépés tilalmát mindenkor a fennálló jogszabályi környezet keretein belül kell érvényesítenie, részben a hatályos jogi szabályozás betartásával és betartatásával, részben a többféle döntést

13. (2017), 2. 159–181.; Bándi Gyula: A visszalépés tilalma, mint minimális környezetvédelmi elvárás. *Közigazgatástudomány*, 1. (2021), 1. 34–49.; Sulyok Katalin: The Public Trust Doctrine, the Non-Derogation Principle and the Protection of Future Generations. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 9. (2021), 1. 359–375.

28 28/1994. (V. 20.) AB határozat, ABH 1994, 137, 140.

29 A 3068/2013. (III. 14.) AB határozat a visszalépés tilalmának elvét az épített környezet védelmére is vonatkoztatta, a 3114/2016. (VI. 10.) AB határozat pedig a zaj- és rezgésterhelési határértékekre is irányadónak tekintette.

30 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, Indokolás [28].

31 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, Indokolás [29]. A konkrét ügy egy mocsárciprus élőhelyét érintő építkezéssel volt kapcsolatos. Az Alkotmánybíróság arra a következtetésre jutott, hogy a támadott bírói döntés nem alaptörvény-ellenes, ugyanis „[a]z ügyben eljáró bíróság szakértői bizonyítást is lefolytatott, élővilág-védelmi szakértői és építész igazságügyi szakértői szakvéleményt szerzett be, a kirendelt szakértőket pedig meghallgatta, melynek nyomán megállapította, hogy a tervdokumentáció hosszú, több évtizeden keresztül megfelelő megoldást biztosít a fa számára”. Indokolás [32].

lehetővé tevő szabályozás esetén a környezeti és természeti szempontok megfelelő figyelembevételével.

A visszalépés tilalmának kiemelkedő jelentősége és máig tartó hatása van az Alkotmánybíróság egészséges környezethez való joggal kapcsolatos gyakorlatában. Az elvnek ugyanakkor szükségképpen vannak korlátai is: a visszalépés tilalma fogalmilag nem értelmezhető a védelmi szint első alkalommal történő meghatározása során,³² hiszen ebben az esetben nem létezik olyan viszonyítási pont, amelyhez képest a visszalépést értelmezni lehetne. A visszalépés tilalma pedig sem formai, sem tartalmi értelemben nem tekinthető abszolút jogosultságnak: az elv védelmi köre csak a környezet és természet állapotának megóvásához szükséges visszalépést (és nem pedig abszolút jelleggel a már elért szabályozási szinttől való bármilyen visszalépést) tiltja, és még ebben az esetben is más alapjogokhoz hasonlóan, a szükségesség és arányosság tesztjének megfelelően igazolható a védelmi szintben történő visszalépés. Az Alkotmánybíróság megközelítése szerint a visszalépés tilalma tehát nem automatikusan, hanem funkciója szerint érvényesül, és az Alkotmánybíróságnak az alábbi szempontok figyelembevételével kell megítélnie: az indítványban előadottak az egészséges környezethez való jog hatálya alá tartoznak-e; ha igen, akkor megállapítható-e a visszalépés a védelmi szintben; ha igen, akkor a visszalépésben megnyilvánuló korlátozás igazolható-e az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének függvényében.³³ Vannak ráadásul olyan élethelyzetek (mint például a klímaváltozás elleni küzdelem), ahol önmagában a korábbi szabályozási szint megőrzése elégtelen, hanem az állam aktív fellépését igényli. Ezen élethelyzetek megoldására a visszalépés tilalmának elve önmagában nem lehet alkalmas.

3.2. Az elővigyázatosság elve

Az elővigyázatosság elvét mint alkotmányjogi jelentőségű elvet az Alkotmánybíróság a 13/2018. (IX. 4.) AB határozatában, a köztársasági elnök által kezdeményezett előzetes normakontroll-eljárásban „olvasztotta ki” véglegesen az Alaptörvényből, bár e megállapításnak már voltak „előjelei” az Alkotmánybíróság megelőző határozataiban. A 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, visszautalva a 28/1994. (V. 20.) AB határozatra, rögzítette, hogy a visszalépés tilalmának mint szabályozási zsinórmértéknek az indoka elsősorban az, hogy a természet és a környezet védelmének elmulasztása visszafordíthatatlan folyamatokat indíthat meg, ekként az elővigyázatosság, illetőleg a megelőzés elveire tekintettel lehetséges csak a környezet védelmére vonatkozó szabályozás megalkotása.³⁴ A 28/2017. (X. 25.) AB határozat ehhez hozzátette, hogy a környezet megóvása érdekében a jogalkotónak valamely szabályozás megalkotása során az elővigyázatosság elvére is tekintettel kell lennie, azaz az államnak kell igazolnia

32 17/2018. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [92].

33 4/2019. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [44]; legutóbb: 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat, Indokolás [58].

34 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, Indokolás [27].

azt, hogy a tudományos bizonytalanságra is figyelemmel a környezet állapotának romlása egy adott intézkedés következményeként bizonyosan nem következik be.³⁵

Ilyen előzmény-döntéseket követően született meg a 13/2018. (IX. 4.) AB határozat. Az Országgyűlés 2018 nyarán fogadta el a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény módosítását, amelynek célja olyan szabályozás kialakítása volt, amely 80 méteres kútmélységig hatósági engedély és bejelentési kötelezettség nélkül is bárki számára lehetővé tette volna a házi vízigényt kielégítő kutak létesítését. A köztársasági elnök úgy ítélte meg, hogy a törvényjavaslat ellentétes az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdéséből fakadó, a nemzet közös örökségébe tartozó vízkészletek megóvására vonatkozó kötelezettséggel, különös tekintettel a már elért védelmi szinttől való visszalépés tilalmára és az elővigyázatosság elvéből fakadó követelményekre. A törvényhozó ugyanis sem a törvényjavaslat szövegében, sem annak indokolásában nem adott magyarázatot arra, hogy miért szükséges a hatályos szabályozás módosítása, továbbá nem fogalmazott meg az ivóvízbázis védelme, illetőleg a környezet állapotának megőrzése érdekében garanciákat sem. Maga a határozat ugyan alapvetően a P) cikk (1) bekezdése alkotmányos tartalmának kibontása szempontjából jelentős, ám az elővigyázatosság elvével kapcsolatos megállapításai a XXI. cikk értelmezése során is megfelelően irányadóak.

Az Alkotmánybíróság határozatában a 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat és a 28/2017. (X. 25.) AB határozat alapulvételével szorosan összekapcsolta az elővigyázatosság elvét a visszalépés tilalmával. A határozat megközelítése szerint különbséget kell tenni a jog által már szabályozott és a még szabályozatlan területek között. A már jogi szabályokkal lefedett területen az elővigyázatosság elve a visszalépés tilalmával szimbiózisban érvényesül: a jogalkotónak egy szabályozás elfogadása során azt kell bizonyítania, hogy a környezet állapotának romlása egy adott intézkedés következményeként bizonyosan nem következik be, és a módosuló szabályozás a károkozás elvi lehetőségét sem teremti meg. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ugyanis az elővigyázatosság elvéből következő módon a visszalépés tilalmába ütközéshez nem szükséges a környezet állapotának tényleges romlása, hanem már az állapotromlás kockázata is megalapozza a visszalépés tilalma sérelmét.³⁶ Ebben az értelemben tehát az elővigyázatosság elve a visszalépés tilalma elvének hatékony érvényesülését (*effet utile*) szolgálja, annak alkalmazási körét tágítja.

A jogilag még nem szabályozott területeken (azaz valamely jogterület vonatkozásában az első szabályozás megalkotása során, ahol visszalépésről még fogalmilag sem beszélhetünk) azonban az elővigyázatosság elve önállóan is érvényesül, annak figyelembevétele a jogalkotó alkotmányos kötelezettsége.³⁷

35 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [75], és 27/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [49]. Érdekeség, hogy az Alkotmánybíróság az elektronikus cigarettával kapcsolatos szabályozás alkotmányossági vizsgálata során, az Alaptörvény XX. cikke szerinti testi és lelki egészséghez való joggal összefüggésben is hivatkozott már az elővigyázatosság elvére. Lásd a 3292/2017. (XI. 20.) AB határozatot, különösen az Indokolás [38] bekezdését.

36 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [65].

37 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [20].

A konkrét esetben az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az elővigyázatosság elvét a visszalépés tilalmával összefüggésben kell alkalmazni: azáltal, hogy a szabályozás megteremti a felszín alatti vizek mennyiségi és minőségi védelmére vonatkozó előírások figyelmen kívül hagyásának lehetőségét azzal, hogy a korábban fennálló teljes körű engedélyezési rendszer helyébe bejelentési kötelezettség léphet, az állapotromlás olyan kockázatát valósítja meg, amely az elővigyázatosság elvéből következően nem egyeztethető össze az Alaptörvénnyel, márpedig az előzetes hatósági engedélyezésben megtestesülő megelőzés elvének elsőbbséget kell élveznie az utólagos szankcionálás lehetőségét biztosító szennyező fizet elvével szemben.³⁸ Az elővigyázatosság elvének figyelmen kívül hagyása a jogalkotás során szükségképpen azt jelenti éppen ezért, hogy a kérdéses szabályozás Alaptörvénnyel való összhangja nem igazolható.³⁹

Érdekes megemlíteni, hogy az elővigyázatosság elvének alkotmányjogi jelentőségét már egy konkrét esetben maga a jogalkotó is kifejezetten elismerte: az elektromos cigaretta vásárlására vonatkozó szabályozás alkotmányosságát a nemzeti fejlesztési miniszter és az emberi erőforrások minisztere az Alkotmánybíróságnak megküldött közös állásfoglalásában éppen az elővigyázatosság elvével támasztotta alá.⁴⁰ Az érvelést az Alkotmánybíróság elfogadta. Utóbb, a 14/2020. (VII. 6.) AB határozatában pedig az Alkotmánybíróság immáron teljesen egyértelművé tette, hogy az elővigyázatosság elve alkotmányjogi jelentőséggel bír, és közvetlenül az Alaptörvényből fakad,⁴¹ az elv [és végső soron az Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdése, illetőleg P) cikk (1) bekezdése] sérelmének megállapíthatóságához pedig nem szükséges a környezet állapotának tényleges romlása, hanem már az állapotromlás kockázata (illetőleg az állapotromlás kockázatának felmérésére vonatkozó kötelezettség elmulasztása vagy figyelmen kívül hagyása) is megalapozza az alaptörvény-ellenességet.⁴²

3.3. A szennyező fizet elve

Az Alaptörvény XXI. cikk (2) bekezdése értelmében

„[a]ki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni”. Bándi Gyula már 2013-ban arra mutatott rá, hogy a károkozás kérdése (amelyet az Alaptörvény kifejezetten nevesít) a szennyező fizet elvének csupán egyetlen elemét fogja át. Az OECD ajánlása szerint ugyanis „[a] szennyező fizet elv [...] magában foglalja

38 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [72].

39 3/2020. (I. 3.) AB határozat, Szabó Marcel alkotmánybíró párhuzamos indokolása, [130].

40 3/2020. (I. 3.) AB határozat.

41 Lásd: 25/2021. (VIII. 11.) AB határozat, Indokolás [56]: „A visszalépés tilalmát az Alkotmánybíróság az elővigyázatosság és a megelőzés elveivel immár egységben értelmezi.”

42 14/2020. (VII. 6.) AB határozat, Indokolás [37].

általában azt az elvárást, hogy a szennyező fedezze a szennyezés megelőzésének és kezelésének költségeit⁴³

Az Alkotmánybíróság mind ez ideig érdemben nem foglalkozott a szennyező fizet elvének tartalmi kérdéseivel, eljárásjogi értelemben véve azonban az Alkotmánybíróság már számos fontos megállapítást tett az elvvel összefüggésben. A jelen tanulmányban korábban már említettek szerint a szennyező fizet elvének felhívhatósága előzetes vagy utólagos normakontroll-eljárásban, illetőleg az Abtv. 25. §-a szerinti bírói kezdeményezés esetében adottságnak tekinthető, az azonban már külön vizsgálatot igényel, hogy a szennyező fizet elve az alkotmányjogi panaszok elbírálása szempontjából Alaptörvényben biztosított jogot tartalmaz-e.

Az Alkotmánybíróság ezt a vizsgálatot a 3162/2019. (VII. 10.) AB végzésében végezte el, és tette immáron a végzésből kiolvasható módon egyértelművé, hogy a szennyező fizet elvének sérelmére (az egyéb anyagi jogi és eljárásjogi feltételek teljesülése esetén) alkotmányjogi panasz alapítható. Az Alkotmánybíróság a végzésben ugyanis rögzítette, hogy a konkrét alkotmányjogi panaszban megjelölt C) cikk (1) bekezdése, R) cikk (1) és (2) bekezdései és 28. cikke az alkotmányjogi panaszok elbírálása szempontjából nem tartalmaznak Alaptörvényben biztosított jogot,⁴⁴ amiből *a contrario* következik, hogy az indítványban ugyancsak megjelölt XXI. cikk (2) bekezdése Alaptörvényben biztosított jogot tartalmaz. Ezt a megközelítést egyébként az is alátámasztja, hogy az Alkotmánybíróság a végzésében arra hivatkozott, hogy az indítványozó alkotmányjogi panaszában a XXI. cikk (2) bekezdésével összefüggésben sem alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést nem vet fel, sem pedig a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességi kételyt nem fogalmaz meg,⁴⁵ amely vagylagos feltételek legalább egyikének teljesítése az alkotmányjogi panaszok érdemi elbírálásának feltétele.⁴⁶ E vagylagos követelmények vizsgálatát az Alkotmánybíróság ugyanakkor csak az Abtv. 52. § (1b) bekezdésének megfelelően határozott kérelmet tartalmazó alkotmányjogi panaszok esetében végzi el – így egyebek között akkor, ha az alkotmányjogi panasz valamely Alaptörvényben biztosított jog sérelmét állítja.

A végzés egy további fontos megállapítást is tett a szennyező fizet elvének alkotmányjogi jelentőségére vonatkozóan. Eszerint

„a szennyező fizet elve az egészséges környezethez való joggal, valamint az alkotmányjogi panaszok elbírálása szempontjából Alaptörvényben biztosított jognak nem minősülő P) cikk (1) bekezdésével összefüggésben, azoknak az Alaptörvényben külön is nevesített részelemeként nem csupán a jogalkotás számára ír elő abszolút tartalmi korlátot, hanem az egyedi ügyekben eljáró jogalkalmazók-

43 Bándi (2013): i. m. 87. Az elv tartalmára lásd például: *Recommendation of the Council on the Implementation of the Polluter-Pays Principle*. OECD Legal Instruments, OECD, 2022.

44 3162/2019. (VII. 10.) AB végzés, Indokolás [17].

45 3162/2019. (VII. 10.) AB végzés, Indokolás [24].

46 Lásd az Abtv. 29. §-át.

nak is mindenkor tekintettel kell lenniük ezen elv érvényesülésére a jogszabályok alkalmazása során”⁴⁷

Az Alkotmánybíróság megközelítése meglátásom szerint teljesen logikus: azáltal ugyanis, hogy az alkotmányozó az Alaptörvényben külön is nevesítette a szennyező fizet elvét, kétségtelen, hogy nem gyengíteni, hanem éppen hogy erősíteni kívánta ezen elv alkotmányos jelentőségét. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy ezen elv felhívhatóságára a XXI. cikk (1) bekezdése szerinti egészséges környezethez való joggal legalább azonos módon kerülhessen sor. Abban az esetben ugyanis, ha az Alaptörvény nem tartalmazná külön is nevesítetten a szennyező fizet elvét, az Alkotmánybíróság az elvet a XXI. cikk (1) bekezdésén keresztül részesíthetné alkotmányos védelemben (hasonlóan például a visszalépés tilalmához vagy az elővigyázatosság elvéhez).

Az Alkotmánybíróságnak már arra vonatkozóan is van értékelhető esetjoga, hogy alkotmányjogi (és nem pedig környezetjogi) értelemben milyen követelmények fakadnak a szennyező fizet elvéből. A szennyező fizet elve a mindenkori jogalkotó számára „abszolút tartalmi korlátot jelent”, azaz nem állhat összhangban az Alaptörvénnyel egy olyan jogszabályi rendelkezés, amely valamely (tág értelemben vett) környezetszennyező tevékenység esetén a szennyezés elhárításának költségeit nem a szennyezőre telepíti.⁴⁸ A szennyező fizet elvének érvényesülését az Alkotmánybíróság a jogalkalmazóval szemben is számonkérheti, arra az egyedi ügyekben eljáró jogalkalmazóknak is mindenkor tekintettel kell lenniük.⁴⁹ Az elv egyedi hatósági vagy bírósági ügyekben történő alkalmazhatósága ugyanakkor szükségképpen kihívások elé állítja az indítványozókat: az Alkotmánybíróság ugyanis (következetes gyakorlatának megfelelően) nem „szuperbíróság” vagy „negyedfokú bíróság”, azaz önmagában az a tény, hogy adott esetben egy eljáró bírói fórum helytelenül dönt a tág értelemben vett környezetszennyező tevékenységért való felelősség és az okozott károk viselése kérdésében, még nem elegendő érv: az indítványozónak azt kell panaszában valószínűsítienie, hogy a hatóság vagy bíróság által választott jogértelmezés az Alaptörvény 28. cikke által kijelölt értelmezési tartományon is kívülre került,⁵⁰ azaz az indítványozó számára sérelmes bírói döntés elérte az alaptörvény-ellenesség szintjét.⁵¹ Bizonyosan eléri az alaptörvény-ellenesség szintjét az a bírósági jogértelmezés, amely valamely károkozó személy esetében még a felelősségre vonás elvi lehetőségét is kizárja, vagy amely csak az aktív szennyező magatartás esetén tartja megállapíthatónak

47 3162/2019. (VII. 10.) AB végzés, Indokolás [18].

48 3162/2019. (VII. 10.) AB végzés, Indokolás [18]. Ezt az értelmezést ismétli meg Szabó Marcel alkotmánybíró 5/2021. (II. 9.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolása, lásd a párhuzamos indokolás [64] bekezdését. A köztársasági elnök az 5/2021. (II. 9.) AB határozat alapjául szolgáló indítványában a szennyező fizet elvének sérelmét nem állította.

49 3162/2019. (VII. 10.) AB végzés, Indokolás [18], amely visszautal a 3223/2017. (IX. 25.)

AB határozat Indokolásának [29] bekezdésére, a visszalépés tilalma hasonló megközelítésére.

50 3022/2022. (I. 13.) AB végzés, Indokolás [28].

51 Az esetlegesen törvénysértő döntés még nem szükségképpen alaptörvénysértő döntés.

Lásd például: 3147/2022. (IV. 1.) AB végzés, Indokolás [17].

a szennyező fizet elvének alkalmazhatóságát (mulasztás esetén nem), az ugyanis már az Alaptörvény XXI. cikke szerinti egészséges környezethez való jog tartalmi kiüresítését eredményezi.⁵²

4. Az egészséges környezethez való jog mint klímavédelmi eszköz? Zárógondolatok helyett

Az Alkotmánybíróság már az Alaptörvény hatálybalépését követően három évvel megállapította, hogy az Alaptörvény a korábbi Alkotmány környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét továbbfejlesztette.⁵³ Jelen tanulmány keretei között az Alkotmánybíróság legújabb esetjoga alapulvételeivel bemutattuk, hogy ez a „továbbfejlesztés” számos vonatkozásban látható eredménnyel járt. Egyfelől az egészséges környezethez való jog részeként immáron nemcsak a visszalépés tilalmának elve bír alkotmányos jelentőséggel, hanem az elővigyázatosság és megelőzés elve, illetőleg a szennyező fizet elve is, alkotmányos értéket adva ezzel a környezetjog mind a magyar, mind a nemzetközi, mint pedig az uniós jogban jelen levő elveinek. Másfelől az egészséges környezethez való jog érvényesítésére immáron nem csupán a jogalkotóval, hanem a jogalkalmazóval szemben is lehetséges hivatkozni az Alkotmánybíróság előtt, ami nagymértékben elősegítheti az elkövetkező években a visszalépés tilalma elvének „élettel való megtöltését”, az elv jogalkalmazás során történő hatékony érvényesülésének biztosítását, szükség esetén kikényszerítését.

Legalábbis kérdéses ugyanakkor, hogy az egészséges környezethez való jog tartalmába mennyiben érthető bele a visszalépés tilalmán túl az „előrelépés kötelezettsége”, amely kérdés különösen a klímaváltozás elleni mind sürgetőbb küzdelemben bírhat nagy jelentőséggel. Az Alkotmánybíróság legutóbb az 5/2022. (IV. 14.) AB határozatában hangsúlyozta, hogy „az egészséges környezethez való jog egyszerre jeleníti meg az alanyi alapjogot (amelynek alánya mindenki) és az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét. Az államnak éppen ezért különös gondossággal kell eljárnia a környezet védelmére vonatkozó szabályozás megalkotása, betartása és betartatása során, melyet az egyének az állammal szemben az Alaptörvény XXI. cikkéből fakadóan számon is kérhetnek.”⁵⁴ Az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségét ráadásul maga az Alaptörvény egészíti ki olyan rendelkezésekkel, amelyek éppen a klímaváltozás elleni küzdelemben és a jövő generációk életfeltételeinek megóvása szempontjából bírhatnak kiemelkedő jelentőséggel. Az Alaptörvény Nemzeti hitvallása szerint ugyanis „[f]elelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit”. Ezzel összefüggésben pedig a Nemzeti hitvallás azt is kimondja, hogy az Alaptörvény „szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”. Már a Nemzeti hitvallás is rámutat tehát arra, hogy a jelen kormányzatok által hozott döntések kihatással

52 5/2022. (IV. 14.) AB határozat, Indokolás [77] és [89].

53 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [91].

54 5/2022. (IV. 14.) AB határozat, Indokolás [88].

vannak a későbbi nemzedékekre is, ezért a jelen kormányzati, illetőleg jogalkotói döntéseknek az eljövendő nemzedékek érdekeire is tekintettel kell lenniük. Mindez pedig egyben azt is jelenti, hogy a Nemzeti hitvallás idézett rendelkezése az Alaptörvény és ezáltal a magyar jogrendszer egésze számára rögzít egy olyan értelmezési keretet, amely általános jelleggel követeli meg a jelen szükségleteinek értékelésével egyidejűleg, azzal azonos súllyal a jövő generációk érdekeinek figyelembevételét is. XVI. Benedek pápa fogalmazott akként 2007-ben, hogy „[b]átor döntések kellenek, amelyek újjáteremtik a szoros szövetséget az ember és a Föld között, mielőtt még túl késő lenne”.⁵⁵ Meggyőződésem szerint a magyar Alkotmánybíróság számára az Alaptörvény és az Alkotmánybíróság saját gyakorlata biztosítja azt az anyagi jogi és eljárásjogi keretet, amelyre tekintettel meghozhatók azok a „bátor” döntések, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az egészséges környezethez való jogra Magyarország, a jelen és a jövő magyarsága, a Kárpát-medence élővilága és értékei érdekében hivatkozassunk, és ekként maga az Alaptörvény is biztosítja a szükséges (alkotmány)jogi kereteket a klímaváltozás elleni küzdelemben.

Irodalomjegyzék

- Bándi Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1. (2013), 1. 81.
- Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare*, 13. (2017), 2. 159–181.
- Bándi Gyula: A visszalépés tilalma, mint minimális környezetvédelmi elvárás. *Közigazgatástudomány*, 1. (2021), 1. 34–49. Online: <https://doi.org/10.54200/kt.v1i1.4>
- Fodor László: *Környezetvédelem az Alkotmányban*. Budapest, Gondolat, 2006.
- Fodor László: A visszalépés tilalmának értelmezése a környezetvédelmi szabályozás körében. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 6. (2006). 109–131.
- Kecskés Gábor: 28/1994. (V. 20.) AB határozat – védett természeti területek. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020. I.* Budapest, HVG-ORAC, 2021. 293–306.
- Pullella, Philip: Save the Planet before It's Too Late, Pope Urges. *Reuters*, 2007. szeptember 2. Online: www.reuters.com/article/idINIndia-29291220070902
- Recommendation of the Council on the Implementation of the Polluter-Pays Principle*. OECD Legal Instruments, OECD, 2022.
- Sulyok Katalin: The Public Trust Doctrine, the Non-Derogation Principle and the Protection of Future Generations. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 9. (2021), 1. 359–375. Online: <https://doi.org/10.5553/HYIEL/266627012021009001020>

55 „Courageous choices that can re-create a strong alliance between man and Earth must be made before it is too late.” Philip Pullella: Save the Planet before It's Too Late, Pope Urges. *Reuters*, 2007. szeptember 2. Online: www.reuters.com/article/idINIndia-29291220070902

Jogforrás

Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény

Alkotmánybírósági határozatok és végzések

996/G/1990. AB határozat, ABH 1993, 533, 538.

28/1994. (V. 20.) AB határozat, ABH 1994, 137, 140.

3068/2013. (III. 14.) AB határozat

16/2015. (VI. 5.) AB határozat

3114/2016. (VI. 10.) AB határozat

27/2017. (X. 25.) AB határozat

28/2017. (X. 25.) AB határozat

3223/2017. (IX. 25.) AB határozat

3292/2017. (XI. 20.) AB határozat

13/2018. (IX. 4.) AB határozat

17/2018. (X. 10.) AB határozat

3328/2018. (X. 16.) AB végzés

4/2019. (III. 7.) AB határozat

3162/2019. (VII. 10.) AB végzés

3/2020. (I. 3.) AB határozat.

14/2020. (VII. 6.) AB határozat

5/2021. (II. 9.) AB határozat

16/2021. (V. 13.) AB határozat

25/2021. (VIII. 11.) AB határozat

3299/2021. (VII. 22.) AB végzés

3300/2021. (VII. 22.) AB végzés

5/2022. (IV. 14.) AB határozat

3022/2022. (I. 13.) AB végzés

3147/2022. (IV. 1.) AB végzés

3152/2022. (IV. 12.) AB határozat

3197/2022. (IV. 29.) AB határozat